

Kvint Tulij | MALI PRIROČNIK ZA CICERON VOLILNO KAMPANJO

*Prevod Matevž ZUPANČIČ (1–28)
in Aleš MAVER¹*

Domnevni avtor besedila je Kvint Tulij Ciceron, brat slavnejšega Marka. Leta 64 se je Mark kot novinec »*homo novus*« potegoval za konzulat. Nasproti so mu stali razvpiti nasprotniki, kot sta bila Katilina in Antonij, oče Marka Antonija. Kvint naj bi mu bil ob tej priložnosti napisal priročnik za volilno kampanjo v obliki pisma. Zelo verjetno je Kvint res napisal neki spis s tem naslovom, zaradi mnogih spornih mest in anahronizmov pa ni dokazano, da je to ravno tisto besedilo. Mogoče je tudi, da gre za literarno vajo iz nekoliko poznejšega časa, verjetno iz zgodnje cesarske dobe. Razprava je zelo sistematična, razdeljena v tri tematske sklope (2-12: Mark kot novinec v političnem prostoru; 13-53: cilj, ki ga skuša doseči; 54-57: Rim kot neizprosno prizorišče volilnega boja) in na kratko obravnava vsa področja volilnega boja s poudarkom na prijemih, ki naj jih Mark kot novinec uporablja proti bolj plemenitim tekmeccem, taktiziranju in načinih pridobivanja političnih zaveznikov z vseh vetrov. Lepo je prikazan pomen klientel, kolegijev in medvolilnih »prijateljev«. Spis je poln nasvetov, kako naj kandidat pridobi na svojo stran čim več privrženecv, in pri tem priznava, da se volitve razlikujejo od vsakdanjega življenja, saj so v predvolilnem boju za dosego cilja dovoljeni tudi prijemi, ki se sicer ne spodobijo za uglednega Rimljana. Gre torej za zbir nasvetov za uspešno politično propagando, skoraj v današnjem pomenu besede. Najbolj zanimivo je opazovati ravno te prijeme, ki nam prikazujejo dejansko stanje rimskega političnega prostora v burnih časih 1. stoletja pr. n. š.

1. Čeprav imaš ti dovolj vsega tistega, kar lahko ljudje dosežejo z nadarjenostjo, izkušnjami ali marljivostjo, sem vendarle ocenil, da glede na najino zvezo ne bi bilo prav nič narobe natanko ti popisati tisto, kar mi je rojilo po glavi dneve in noči, ko sem razmišljal o tvoji kandidaturi - pa ne, da bi se ti iz tega naučil kaj novega, ampak da bi tisto, kar se zdi pri tej stvari še neurejeno in nedorečeno, z razumno ureditvijo postavila v en sam pregled. Čeprav je narava najpomembnejša, se vendar dozdeva, da lahko pretvarjanje s trudom premaga naravo za nekaj mesecev.

2. Pomisli, kaj je država, za kaj se poteguješ in kdo si! Ko se skoraj vsak dan spuščaš na forum, si moraš misliti tole: »Novinec sem. Potegujem se za konzulat. To je Rim.«² Svoje premalo znano ime boš kar najbolje podprl z

¹ Prevod je nastal v okviru latinskega seminarja v zimskem semestru 2001/02. Pri prevajanju so sodelovali še: Jurij Frice, Tina Bernik, Maja Gril, Sonja Ljubetič in Špela Tomažinčič.

² Kvint razdeli svojo razpravo na tri tematske sklope: 2–12: Mark kot novinec v političnem prostoru; 13–53: cilj, ki ga skuša doseči; 54–57: Rim kot neizprosno prizorišče volilnega boja.

govorniško slavo. To področje je imelo vedno največjo težo, pa tudi ni mogoče misliti, da tisti, ki ga imajo za vrednega zagovornika bivših konzulov, ne bi bil tudi sam vreden konzulata.

3. Zato torej, ker izhajaš od tega ugleda in ker, karkoli že si, si po zaslugi govorništva, prihajaj govorit tako pripravljen, kakor da bo mnenje o tvoji splošni nadarjenosti odvisno samo od tega enega procesa. Poskrbi, da ti bo ta sposobnost, o kateri vem, da si si jo prihranil, vedno na voljo in si boš z njo pomagal. Večkrat se spomni tudi na tisto, kar je Demetrij³ zapisal o Demostenovi prizadevnosti in vajah. Nadalje poskrbi, da se bo jasno videla tako številnost kot tudi raznolikost tvojih privrženecv. Ali imaš tisto, kar imajo drugi novinci? Pridobil si vse davčne zakupnike, skoraj ves viteški sloj, imaš veliko primernih municipijev, veliko ljudi različnih stanov, ki si jih zagovarjal, nekaj kolegijev, poleg tega pa še zelo veliko mladih privrženecv svojega govorništva in vsakodnevno navzoče številne prave prijatelje.

4. Potrudi se vse to obdržati z opominjanjem in s prošnjami. Na vsak način naj tvoji dolžniki spoznajo, da ne bodo nikoli več imeli priložnosti izkazati ti hvaležnost. Za tiste pa, ki se ti hočejo pridružiti, poskrbi, da ti obljubijo zvestobo. Videti je, da lahko novincu veliko pripomore tudi naklonjenost plemstva, še najbolj pa bivših konzulov. Koristno je, da te imajo za vrednega tega položaja in te odgovornosti ravno tisti, katerih položaje in odgovornosti hočeš prevzeti.

5. Te je treba lepo prositi, jih spodbujati in jih prepričati, da smo se glede državnih zadev vedno strinjali z optimati in nikakor ne s populari.⁴ Če pa je bilo kdaj videti, da govorimo v duhu popularov, je bilo to samo zato, da bi na svojo stran pridobili Gnaja Pompeja in bi tako imeli pri naši kandidaturi tega vplivnega človeka za zaveznika ali pa vsaj ne za nasprotnika.

6. Poleg tega se potrudi, da boš pridobil ugledne mladeniče in da ti bodo ostali zvesti tisti, ki jih že imaš na svoji strani - ti prinesejo veliko ugleda. Imaš jih veliko, zato poskrbi, da bodo vedeli, koliko ti pomenijo. Če boš dosegel, da te bodo podprli tudi tisti, ki niso izrecno proti, boš imel veliko koristi od njih.

7. Naslednje: za plemenitnike⁵, ki kandidirajo skupaj s tabo, ne more nihče reči, da mora njim njihov plemiški stan prinesiti več kakor tebi vrlina.

³ Demetriji iz Falerona (350–280) poroča, kako je Demosten z vajo odpravil govorno napako (ni znal izgovoriti črke ro).

⁴ Cicero je res ponavadi zagovarjal koristi senata. Populare je podprl leta 66 pri Manilijevem zakonu o poveljstvu Pompeja. Pompejeva podpora je bila zanj odločilna pri volitvah.

⁵ Populari (od *populariter agere*). Niso nujno pripadniki stranke, niti demokrati v današnjem pomenu, ampak ljudje, ki so v političnem življenju skušali svoje cilje doseči s pomočjo glasovanja v ljudski skupščini in ne v senatu. Izraz se prvič pojavi prav pri Ciceronu, čeprav so se tega prijema posluževali že prej, najbolj brata Grakha.

Kajti kdo bi verjel, da se Publij Galba⁶ in Lucij Kasij⁷, ki izhajata iz uglednih družin, sploh potegujeta za konzulat?

8. Ljudje iz najuglednejših družin se s tabo očitno ne morejo meriti, ker so brez slehernih sposobnosti. Morda porečeš, da sta Antonij in Katilina nadležna nasprotnika. Prav nasprotno! Človeku, ki je prizadeven, marljiv, neoporečen, dober govornik in priljubljen pri tistih, ki imajo glavno besedo, sta nasprotnika, ki sta že od otroštva zahrbtna, razuzdana in pohlepna, celo zaželeni. Videli smo, kako so enemu izmed njiju zaplenili imetje, in celo slišali smo ga, kako je prisegel, da se v Rimu ne da tekmovati z Grkom pod pravičnimi pogoji. Vemo tudi, da je bil po sodbi najboljših cenzorjev izločen iz senata. Imeli smo ga za tekmeca za preturo, pri čemer sta ga podpirala Sabidij in Pantera⁸, ker pač ni imel drugih, ki bi jih pripeljal k tabli z volilnimi izidi. Pa vendar si je, takoj ko je enkrat dosegel mesto državnega uradnika, na trgu kupil priležnico in jo imel doma, ne da bi jo skrival. Pri potegovanju za konzulat pa je raje na veliko ropal krčmarje pod nadvse sramotno pretvezo, kot da bi bil na voljo in se boril za naklonjenost rimskega ljudstva.

9. Drugi pa, o bogovi! Kako ugleden je? Najprej: enako plemenit je kot Katilina. Ali je morda plemenitejši? Ni. Je pa pogumnejši. Zakaj? Če se Antonij⁹ boji že lastne sence, pa se ta ne boji niti zakonov. Rodil se je revnemu očetu, vzgojen je bil v nečistovanju s sestro, utrdil se je v pobojih državljanske vojne, javnosti pa se je prvič predstavil s pokolom rimskih vitezov. Ravno Katilino¹⁰ je Sula postavil za poveljnika tistih Galcev, ki so nam ostali v spominu, ker so tedaj obglavljali Titince, Nanijce in Tanuse.¹¹ Med temi je lastnoročno umoril tudi Kvinta Kajkilija¹², uglednega človeka, moža lastne sestre in rimskega viteza, človeka, ki ni bil v nobeni stranki, ki je bil mirne narave, tedaj pa tudi že ostarel.

10. Kako naj sedaj govorim, da se s teboj za konzulat poteguje on, ki je pred očmi rimskega ljudstva dal prešibati med Rimljani tako priljubljenega Marka Marija?¹³ Gonil ga je po vsem mestu in ga prignal do nagrobnega spomenika. Tam ga je trpinčil na vse načine in mu še živemu stoje z mečem v desnici odsekal glavo, medtem ko ga je z levo roko na vrhu

⁶ *Publius Sulpicius Galba*, patricij, *pontifex* med leti 69–57.

⁷ *Lucius Cassius Sanguinus*, plebejec, pretor leta 66.

⁸ *Sabidij in Pantera*; njuna identiteta ni znana.

⁹ *Caius Antonius*, oče Marka Antonija.

¹⁰ *Lucius Sergius Catilina*, znani prevratnik, leta 64 Ciceronov tekmec na konzulskih volitvah.

¹¹ Titinci, Nanijci, Tanusi - vitezi, ki so se v času Sulove diktature znašli na proskribcijski listi.

¹² *Quintus Caecilius*, vitez, mož Katilinove sestre, tudi žrtev pobojev.

¹³ *Marcus Marius Gratidianus*, nečak Gaja Marija, pretor 85–84, zelo priljubljen pri ljudstvu.

glave držal za lase. Z lastnimi rokami je glavo tudi odnesel, med prsti pa so se mu cedili potoki krvi. To je človek, ki je pozneje živel z igralci in gladiatorji, in to tako, da so mu prvi tešili poželenje, drugi pa so mu pomagali pri zločinih. On je tisti, ki ni mogel priti na še tako posvečen in čistiljiv kraj, ne da bi tam že zaradi svoje malomarnosti pustil vsaj sledu sramote, če že ne bi bil kriv celo za kaj hujšega. To je tisti, ki si je za najboljše prijatelje izbral: Kurijce¹⁴ in Anijce¹⁵ iz senata, Sapalce in Karvilce iz dvoran za dražbe in Pompilijce¹⁶ in Vetijce¹⁷ iz viteškega rodu. Ta človek je bil tako predrzen, tako razuzdan in ne nazadnje pri uživaštvu tako iznajdljiv in učinkovit, da je skoraj še v naročju staršev zlorabljal mladoletne otroke. Zakaj bi ti zdaj pisal o Afriki in izjavah prič? Te so dobro znane in kar najpogosteje jih prebiraj! Pa vendar se mi zdi, da tega ne morem kar tako preskočiti, ker je on sprva iz te pravde izšel tako reven, kot so bili nekateri njegovi sodniki pred sojenjem, na koncu pa je bil še tako osovražen, da je bila proti njemu kar vsak dan napovedana nova tožba. Z njim je tako, da se ga ljudje bolj bojijo, če je tiho, kot pa ga prezirajo, kadar kaj zagreši.

11. Koliko bolj je naklonjena volilna sreča tebi, kot še nedavno prav tako novincu Gaju Kojliju! Ta je tekmoval z ravno tako plemenitima možema¹⁸, vendar sta bila ta dva še vse kaj več kot samo plemenita - bila sta nadarjena, zelo poštena, imela sta ogromno zaslug, pri kandidaturi pa sta bila nadvse preišljena in skrbna. Pa vendar je enega izmed njiju Kojlij premagal, čeprav je bil mnogo nižjega rodu in ni bil boljši skoraj v nobeni stvari.

12. Zato torej, če boš delal tisto, kar ti omogočata ta nadarjenost in znanje, ki si ju vedno znal prav uporabiti, če boš ravnal, kakor zahteva tvoj trenutni položaj, če boš delal, za kar si sposoben in kar moraš, ti ne bo težko meriti se s tekmeci, ki niso niti približno tako imenitni po rodu, kot so razvpiti po svojih napakah. Kje bi se namreč našel tako pokvarjen državljani, ki bi hotel z enim glasovanjem potegniti proti državi dve bodali?

13. Ker sem že omenil, s čim si lahko pomagaš in bi si lahko pomagal proti temu, da si novinec, pa je treba zdaj verjetno povedati še nekaj o pomembnosti kandidature. Poteguješ se za konzulat in nikogar ni, ki bi te ne imel za vrednega te časti, ti bodo pa mnogi to zavidali. Kot pripadnik viteškega stanu se namreč poteguješ za najvišje mesto v državi. Ta položaj pa je tak, da prinese pogumnemu, večjemu govorništva in poštenemu

¹⁴ *Quintus Currius*, kvestor, l. 70 izločen iz senata.

¹⁵ *Quintus Annius*; ponavadi se omenja kot simpatizer Katilinove zarote.

¹⁶ Sapalci, Karvilci, Pompiljci - njihova identiteta ni natančno določena.

¹⁷ *Lucius Veltius*, znani ovaduh. Leta 63 je prestopil od Katiline k Ciceronu in bil ena glavnih bremenilnih pričproti Katilini. L. 62 je obtožil Cezarja sodelovanja pri zaroti in l. 59 skušal dokazati, da se pripravlja atentat na Pompeja, vendar se je zapletel; zato so ga zaprli, v zaporu pa je naredil samomor.

¹⁸ *Caius Coelius*, l. 94 konzul skupaj s Gnejem Domitijem Ahenobarbom, ki je bil eden izmed dveh plemenitašev (*homines nobilissimi*); kateri je drugi, ni znano.

človeku veliko več slave in ugleda kot drugim. Nikar ne misli, da tisti, ki so že bili deležni te časti, ne vidijo, kakšno dostojanstvo boš imel, ko boš to dosegel. Sumim pa, da ti bodo tisti, ki so se rodili v konzulskih družinah, pa sami nikoli niso dosegli položaja svojih prednikov, močno zavidali, razen če so ti izjemno naklonjeni. Mislim, da tudi novincem, ki so že bili nekoč pretorji, ne bo všeč, če jih boš prehitel po položaju, razen če jih nate vežejo tvoje usluge.

14. Dobro vem tudi, da ti bo prišlo na misel, koliko zavidljivcev je tudi med samim ljudstvom in koliko je takih, ki so že samo zaradi ozračja zadnjih let nasprotniki novincev. Neizbežno je tudi, da se nekateri jezijo nate zaradi tistih pravn, ki si jih vodil. Ker pa si se tako trudil, da bi povečal slavo Gnaja Pompeja, se previdno ozri tudi na to, ali imaš lahko koga za nasprotnika že samo zaradi tega.

15. Glede na to, da si prizadevaš za najvišjo oblast v državi in vidiš, da obstajajo tebi nasprotne težnje, moraš biti nujno karseda premišljen, preudaren, marljiv in prizadeven.

16. Kandidatura za uradne službe sestoji iz dveh vrst prizadevanja, od katerih je treba eno posvetiti zvestobi prijateljev, drugo pa volji ljudstva. Naklonjenost prijateljev si je treba pridobiti z medsebojnimi uslugami, starimi zvezami ter z naravno ljubeznivostjo in prijaznostjo. Vendar ima beseda »prijateljstvo« pri volitvah širši pomen kot v vsakdanjem življenju; kdorkoli namreč pokaže vsaj malo naklonjenosti do tebe, kdor te spoštuje in zahaja k tebi domov, ga je treba šteti med prijatelje. Še vedno pa najbolj koristi, če si ljub in naklonjen tistim, ki so tvoji prijatelji iz bolj tehtnega razloga - zaradi krvnega sorodstva in svaštva ali zaradi družčine in kakšne tesne povezanosti.

17. Nadalje se moraš zelo truditi, da bi te imel vsakdo, ki ti je blizu in domač, rad in bi si želel, da bi bil ti kar najbolj vpliven. To velja tudi za ljudi iz tvojega tribusa in soseske, za kliente, za osvobojenca in nazadnje tudi za sužnje. Kajti skoraj vse govorice, ki oblikujejo javno mnenje, pricurjajo na dan iz domačih virov.

18. Skratka, zagotoviti si moraš vse vrste prijateljev: za dobro javno podobo ljudi, ki slovijo po časti in imenu, saj ti, četudi niso tako prizadevni pri pridobivanju glasov, vendarle prinesejo kandidaturi nekaj ugleda, da boš pridobil pravice za nastopanje pred ljudstvom pa državne uradnike. Med temi še najbolj konzule, pa tudi ljudske tribune. Da si boš zagotovil glasove v centurijah, pa potrebuješ ljudi, ki se odlikujejo po vplivu. Zlasti se potruži pridobiti in utrditi zaupanje tistih, ki si jim omogočil tribus, centurijo ali naredil kakšno drugo uslugo. V zadnjih letih so se časti željni ljudje namreč z vsem trudom in delom posvetili temu, da bi od svojih rojakov dosegli tisto, za kar so prosili. Na vse načine, ki so ti na voljo, si prizadevaj, da ti bodo ti ljudje predani s srcem in z vso voljo.

19. Če bi ti bili ljudje dovolj hvaležni, bi moralo biti vse to tebi v prid, prepričan sem pa tudi, da ti je že. V teh dveh letih si namreč dobil na svojo stran štiri društva¹⁹ ljudi, ki so najbolj uslužni tvojim ciljem - društvo Gaja Fundana²⁰, Kvinta Gala²¹, Gaja Kornelija²² in Gaja Orhiva.²³ Vem, česa so se njihovi tovariši lotili in kaj so ti obljubili, ko so ti zaupali njihovo obrambo, saj sem bil sam zraven. Zato moraš storiti naslednje: v tem času moraš od njih izterjati, kar ti dolgujejo, in sicer tako, da jih pogosto opominjaš, prosiš, spodbujaš; naj spoznajo, da ne bodo imeli nikoli več priložnosti izkazati ti hvaležnost.

20. Te ljudi se k vneti predanosti gotovo spodbuja tako v upanju na prihodnje usluge kakor tudi zaradi preteklih. In končno, ker je tvojo kandidaturo kar najbolj podpirala tista vrsta prijateljev, ki si si jih pridobil z obrambami na sodišču, poskrbi, da bo vsem tistim, ki te podpirajo, jasno nakazano in določeno, kaj je čigava dolžnost.

21. Nobenega izmed njih nisi nikoli z ničimer nadlegoval, a zdaj naj se zavedajo, da si vse tisto, za kar misliš, da ti dolgujejo, prihranil za ta čas. Glede na to, da ljudi k naklonjenosti in pomoči pri volilnem boju še najbolj spodbujajo tri stvari, namreč narejene usluge, upanje na še več uslug ter navezanost in dobra volja, je treba biti pozoren, na kakšen način ustreči vsaki izmed teh skupin. Ljudi je mogoče že z najmanjšimi uslugami pripeljati do prepričanja, da imajo dovolj razlogov podpreti te v predvolilnem boju. Toliko bolj naj tisti, ki si jih ti rešil - teh pa je zelo veliko - razumejo dejstvo, da jih ne bo nikoli več nihče spoštoval, če ti ne ugodijo v tem trenutku. Čeprav je tako, jih je treba prositi in jim vliti prepričanje, da se lahko iz njihovih upnikov spremeniva v dolžnike.

22. Za tiste pa, ki jih žene upanje - ta skupina je namreč veliko bolj marljiva in uslužna - za te poskrbi, da bodo videli, da si jim na voljo s svojo pomočjo. Vedo naj tudi, da njihove zadolžitve budno spremljaš, da dobro vidiš ter si pozoren na to, koliko podpore dobivaš od koga.

23. Tretja je tista vrsta prostovoljnih privržencev, ki si jih boš moral zagotoviti z zahvaljevanjem, s prilagajanjem pogovorov tistim zadevam, zaradi katerih se ti bo vsak zdel predan, pa z izkazovanjem vzajemne naklonjenosti do njih; naj tudi upajo, da se bodo iz tvojih znancev spremenili v zaupne prijatelje. Vendar pri vseh teh vrstah presodi in pretehtaj, koliko vsak velja, da boš vedel, na kakšen način komu ustreči ter kaj lahko od katerega pričakuješ in zahtevaš.

¹⁹ *Sodalitas*, v političnem besednjaku = »politični klub«, tajna zveza z namenom doseči izvolitev zelenega kandidata. Vsak v klubu je bil dolžan zagotoviti podporo kandidatu v svojem tribusu. Leta 55 so jih prepovedali zaradi podkupovanj.

²⁰ *Caius Fundanus*, kvestor 104–84, ljudski tribun l. 64.

²¹ *Quintus Gallius*, edil l. 67, pretor l. 65.

²² *Caius Cornelius*, kvestor l. 71, ljudski tribun l. 67, odkrit Pompejev simpatizer.

²³ *Caius Orchivus*, pretor l. 66 skupaj s Ciceronom.

24. Nekateri ljudje so namreč v svojih soseskah in municipijih vplivni, drugi so spoštovani in premožni; ti si prej morda niso prizadevali za tolikšen vpliv, pa ga v nekem trenutku zlahka uporabijo samo za človeka, ki mu kaj dolgujejo ali pa so mu pač naklonjeni. Do teh skupin ljudi moraš biti uslužen na tak način, da sami spoznajo, da vidiš, kaj naj od koga pričakuješ, se zavedaš, kaj dobivaš, in se spominjaš, kaj si že dobil. So pa tudi drugi, ki ali ničesar ne zmorejo ali pa so celo osovraženi pri svojih rojakih in nimajo niti toliko volje in sposobnosti, da bi se v odločilnem trenutku izkazali. Glej, da boš take ljudi prepoznal, da ne bi od katerega pričakoval preveč, a dobil le malo zaščite.

25. In čeprav se je treba zanašati na že pridobljena in trdna prijateljstva in jih še utrjevati, se ob tej kandidaturi kljub temu sklepajo mnoga in nadvse koristna poznanstva. Razen mnogih nadlog ima kandidatura vendarle tole prednost: v prijateljstvo lahko iskreno pritegneš, kogarkoli želiš, česar v drugih življenjskih okoliščinah ne moreš; tudi tiste, pri katerih bi se zdelo nesmiselno, če bi jim ponudil sodelovanje ob kakšni drugi priložnosti. Pri volitvah pa bi bil, če ne bi ravnal tako (in to z mnogimi in prizadevno), videti neresen kandidat.

26. Jaz pa ti zagotavljam, da ne obstaja nihče, razen če ga s katerim od tvojih tekmecev ne veže kakšna tesna vez, od katerega ne bi, če bi se potrudil, mogel doseči, da bi si zaslužil tvojo naklonjenost in te naredil za dolžnika. Samo spozna naj, da ga ceniš, da počneš to iz srca, da se je pravilno odločil in da iz tega ne bo nastalo samo kratko in medvolilno, ampak trdno in trajno prijateljstvo.

27. Nihče ne bo, verjemi mi, če je vsaj malo pri pravi, izpustil te ponujene priložnosti, da s teboj vzpostavi prijateljstvo; še zlasti, ker imaš srečo, da s teboj tekmujejo tisti, katerih prijateljstvo je treba zaničevati ali pa se mu izogibati, in tisti, ki ne samo ne morejo doseči tistega, k čemur te jaz bodrim, ampak se tega ne morejo niti lotiti.

28. Namreč, kako bi začel pridobivati in vabiti ljudi k zavezništvu Antonij, ki jih brez pomoči nomenklatorja²⁴ ne zna niti poklicati po imenu? Meni se ne zdi nič bolj neumno kot misliti, da ti je vdan nekdo, ki ga niti ne poznaš. Res izredni morajo biti slava, ugled in veličina dosežkov tistega, ki so mu namenili čast neznani ljudje brez privržencev. Pa tudi to, da bi malopriden nespretni brez dolžnosti in nadarjenosti, brez prijateljev in še na slabem glasu, lahko premagal človeka, ki se opira na mnoge privržence in dobro mnenje vseh, bi se lahko zgodilo kvečjemu zaradi hude malomarnosti.

29. Zato glej, da si boš s pomočjo mnogih in raznovrstnih prijateljev zagotovil podporo vseh centurij. Najprej - jasno - pridobi rimske senatorje

²⁴ *Nomenclator* - suženj, ki je gospodarja stalno spremljal in je moral po imenu poznati vse ljudi, s katerimi se je gospodar srečal.

in viteze, pa tudi podjetne in vplivne ljudi vseh drugih stanov. Na forumu se mudijo mnogi marljivi mestni ljudje ter podjetni in vplivni osvobodenci. Zanje si prizadevaj s kar največjo skrbnostjo, kakor boš le lahko, tako osebno kot po skupnih prijateljih. Pridobi si njihovo prijateljstvo, pošiljaj k njim posrednike in poskrbi, da postanejo željni tvojega uspeha, pokaži pa jim tudi, da ti s tem delajo največjo možno uslugo.

30. Nato upoštevaj mesto v celoti, vse kolegije, lokalne skupnosti in četrti; če boš pridobil voditelje iz njihovih vrst na svojo stran, boš po njih zlahka osvojil tudi preostalo množico. Zatem glej, da si vtisneš v spomin vso Italijo, urejeno in povezano v okrožja. Ne dopusti, da bi bil kak municipij, kolonija, prefektura oziroma sploh kako mesto v Italiji, v katerem ne bi imel zadostne podpore. Temeljito se pozanimaj in poižvedi o ljudeh iz vsake pokrajine, da jih boš spoznal, si pridobil njihovo naklonjenost, leto tudi utrdil ter poskrbel, da se bodo v svojih skupnostih potegovali zate in delovali kot kandidati v tvojo korist.

31. Takoj ko bodo videli, da si skušaš pridobiti njihovo prijateljstvo, te bodo hoteli za prijatelja; da bodo to doumeli, pa boš dosegel z načinom govorjenja, primernim za takšno delovanje. Možje iz municipijev in s podeželja se imajo za naše prijatelje, če jih poznamo po imenu; in če povrh vsega mislijo, da si tako zagotavljajo vsaj nekaj zaščite, ne izpustijo nobene priložnosti, da bi si jo zaslužili. Drugi, še zlasti pa tvoji tekmeci, jih sploh ne poznajo, ti pa jih že poznaš in jih boš zlahka še spoznaval. Brez tega pač ne more biti prijateljstva.

32. Čeprav vse to pomeni že veliko, vendarle še ni dovolj, če temu ne sledi upanje na korist in prijateljstvo, da ne bi bil videti samo kot nomenklator, ampak kot pravi prijatelj. In ko boš prepričal tiste, ki so nadvse vplivni zaradi lastnega potegovanja za javno službo, da si bodo prizadevali zate v centurijah, kot tudi pripravil preostale, ki pri določenem delu pripadnikov svojega okrožja kaj veljajo glede na municipij ali skupnost ali kolegij, do tega, da si bodo želeli tvojega uspeha, se boš lahko nadejal najboljšega izida.

33. Zdi se mi, da se da s skrbnostjo veliko lažje pridobiti centurije vitezov. Viteze je treba najprej spoznati (saj jih je malo) in se jim nato približati (mnogo lažje si je namreč pridobiti za prijatelje mladeniče v teh letih). Nato boš imel končno na svoji strani vse najboljše mladeniče - torej tiste, ki si najbolj prizadevajo za omiko. In ker je viteški stan naklonjen tebi, bodo tedaj njegovemu vplivu sledili tudi oni, če se boš le tako potrudil. Tako boš imel tiste centurije zagotovljene ne samo zaradi naklonjenosti do stanu, ampak tudi zaradi prijateljstev s posamezniki. Prizadevanje mladeničev pri zbiranju glasov, pri pojavljanju v javnosti in pri spremstvu je neverjetno veliko in častno.

34. In ko sem že omenil spremstvo, je treba poskrbeti tudi, da ga

izkoristiš - in sicer spremstvo vsake vrste, stanu in starostne skupine. Po številnosti teh se bo namreč dalo sklepati, kolikšno moč in veljavo boš imel na samem volišču. Poznamo pa tri vrste takih spremljevalcev: prvi so tisti, ki te pridejo zjutraj pozdravit, drugi so tisti, ki te spremljajo na forum, tretji pa so s teboj ves dan.

35. Pri jutranjih obiskovalcih²⁵, ki večinoma pripadajo nižjim slojem in po sedanji navadi obiskujejo več kandidatov, je treba dajati vtis, da ti je njihova drobna pozornost nadvse dobrodošla. Obiskovalcem pokaži, da si jih opazil (povej to njihovim prijateljem, ti pa bodo to sporočili njim, pogosto pa to povej tudi njim samim). Tako se ti ljudje, ko obišejo več kandidatov in vidijo, da obstaja med njimi nekdo, ki je najbolj opazil to dejanje, postavijo na njegovo stran ter pogosto zapustijo druge, polagoma pa postanejo iz skupnih osebnih, iz lažnih pa zvesti privrženci. Pazljivo si zapomni še tole: če bi slišal ali začutil, da tisti, ki ti je obljubil podporo - kot se reče - le hinavsko hlina zvestobo, se pretvarjaj, kakor da tega nisi slišal oziroma kot da tega ne veš, če pa se ti kdo želi opravičiti, ker misli, da ga sumiš, mu zagotovi, da nisi nikoli dvomil in niti ne smeš dvomiti o njegovi naklonjenosti. Tisti, ki misli, da ni naredil dovolj, namreč nikakor ne more biti prijatelj. Treba pa je vedeti, kako je vsakdo razpoložen, da se lahko odločiš, koliko boš kateremu zaupal.

36. Usluga, ki ti jo izkažejo tisti, ki te spremljajo²⁶ na forum, je večja od usluge jutranjih obiskovalcev. Daj jim vedeti in pokaži, da ti pomeni več, in kakor ti se le da, odhajaj na forum ob določenih urah. Vsakodnevno množično spremstvo prinaša nadvse dober glas in veliko veljavo.

37. Tretja skupina pa so mnogi stalni spremljevalci.²⁷ Za tiste, ki so med njimi prostovoljno, poskrbi, da bodo spoznali, da se jim boš zaradi njihove izjemne dobrote za vedno zavezal. Od tistih, ki ti to uslugo dolgujejo, pa jo odkrito zahtevaj. Naj te stalno spremljajo, če jim leta in obveznosti to dopuščajo. Tisti pa, ki te sami ne morejo spremljati, naj za to dolžnost določijo sorodnike. Zares ti zelo želim, da bi bil vedno obdan z množico, in menim, da je to nadvse pomembno.

38. Poleg tega prinaša ugled in veliko čast, če bodo okrog tebe tisti, ki si jih branil, varoval in rešil sodnih postopkov. S tvojo pomočjo in brez

²⁵ *Salutatores* = privrženci, ponavadi iz nižjih slojev, ki so prihajali zjutraj pozdravit kandidata.

²⁶ *Deductores* = kandidatovo spremstvo na forum.

²⁷ *Adsectatores* = privrženci, ki so kandidata spremljali ves dan. Vse to so bili klienti. Klientela je bila splošna italska ustanova. Patriciji so podeljevali zemljo revnim in jim jo lahko tudi odvzeli. Tako so reveži prišli v odvisnost od bogatejših. V zameno za zemljo so se morali udeleževati gospodarjevih kultov, plačevati dajatve in mu biti na razpolago z uslugami. V republiki je postala klientela temelj politične strukture; klienti so nudili podporo kandidatu. V cesarstvu so izgubili pomen, ker ni bilo več volitev.

kakršnihkoli izdatkov so eni obdržali posest, drugi čast, tretji življenje in vse premoženje. Zahtevaj torej od njih, da se ti oddolžijo s tem, saj ne bo nikoli več priložnosti, da bi ti izkazali hvaležnost.

39. In ker se ta razprava v celoti ukvarja s prizadevanjem za prijatelje, se mi zdi, da ne smem izpustiti tistega, česar se je treba v tem pogledu varovati. Povsod je polno prevar, spletk in nezvestobe. Sedaj ni čas za dolgo razpravo o tem, kako lahko ločiš vdanega človeka od hinavca; čas je le za svarilo. Tvoj izjemni značaj je prisilil te ljudi, da se pretvarjajo, da so tvoji prijatelji, in ti obenem zavidajo. Zato se drži tistega Epiharmovega²⁸ pregovora: *Meso in kosti modrosti so, da nikoli ne zaupaš nepremišljeno*. In ker si se že seznanil z nagnjenji prijateljev, sedaj spoznaj še ravnanje in vrste obrekovalcev in nasprotnikov.

40. Vrste so tri: prvič tisti, ki si jih razžalil, drugič tisti, ki te brez razloga ne marajo, in tretjič tisti, ki so dobri prijatelji tvojih tekmecev. Odkrito se opraviči tistim, ki si jih razžalil, ko si v obrambo prijatelja govoril proti njim. Spomni se svojih dolžnosti, vzbudi jim upanje, da boš, če bodo postali tvoji prijatelji, v njihovih pravicah ravnal z enako vnemo in uslužnostjo. Za tiste, ki te brez kakega razloga ne marajo, pa se potruji, da jih boš odvrnil od tega zmotnega prepričanja z ustrežljivostjo, upanjem ali pa z izkazovanjem naklonjenosti. Tudi do tistih, ki ti zaradi prijateljstva s tekmeči niso naklonjeni, bodi ustrežljiv na enak način kot do prejšnjih. In če lahko dokažeš, jim daj vedeti, da se prijazno vedeš tudi do samih tekmecev.

41. Ker je bilo že dovolj govora o pridobivanju prijateljev, moram sedaj govoriti še o drugi strani potegovanja za konzulat, ki se ukvarja z odnosom do ljudstva. Ta zahteva nagovarjanje po imenu, dobrikanje, stalno prisotnost, velikodušnost, sloves in dobro podobo v javnosti.

42. Najprej poskrbi, da se bo vedelo, kaj počneš; tako boš spoznal ljudi, potruji pa se tudi, da se bo to še izboljšalo. Po mojem ni nič tako priljubljeno niti tako cenjeno. Nadalje dopovej samemu sebi, da moraš tisto, česar po naravi nimaš, tako hliniti, da bo videti, kakor bi to počel naravno. Kajti ne manjka ti sicer tiste vljudnosti, ki je vredna dobrega in priljudnega človeka, vendar je zelo potrebno laskanje, ki je, čeprav v siceršnjem življenju sramotno in grdo, v volilnem boju vendarle nujno. Kadar namreč koga spričo prilizovanja naredi slabšega, je neopravičljivo, kadar pa ga naredi za boljšega prijatelja, ni vredno tolike graje. Kandidat to celo potrebuje, saj mora čelo, lice in govorico spreminjati in prilagajati v skladu s čutenjem in voljo vsakogar izmed tistih, s katerimi se sreča.

43. Glede stalne navzočnosti ni treba nobenega navodila, izraz sam uči, za kaj gre. Seveda silno koristi, da se nikjer ne umakneš, a pravi sad stalne navzočnosti je ta, da nisi le v Rimu in na forumu, marveč da neutrudno pridobivaš naklonjenost, da se pogosto obračaš na iste ljudi, da

²⁸ Epiharmos, grški komediograf iz Sirakuz (5. st.); v svojih delih je parodiral mite.

ne dopustiš, da bi kdo mogel reči, da ga za tisto, kar bi mogel od njega doseči, nisi prosil in ne dovolj skrbno prosil.

44. Velikodušnost pa se razteza široko. Kaže se v gospodarjenju domá, ki je, čeprav ne more doseči množice, tej množici vendarle všeč, če ga prijatelji hvalijo. Kaže se na posameznih okrajih. Kaže se v pomoči drugim, ki jo široko razglašaj in jo omogoči vsem; poskrbi, da bodo odprti dnevni in nočni dohodi do tebe, pa ne le tisti skozi vrata tvoje hiše, temveč tudi oni skozi tvoj pogled in obraz, ki je vhod v dušo. Če ta nakazuje, da je volja zakrita in nedostopna, malo velja, da so vrata odprta. Ljudje namreč ne želijo, da bi se jim kaj, zlasti tisto, za kar prosijo kandidata, samo obljubilo, marveč da bi se jim obljubilo v obilni meri in dostojno.

45. Zatorej seveda ni težko svetovati; pokaži, da boš tisto, kar boš naredil, storil prizadevno in rad. Težji in bolj tvojemu trenutnemu položaju kot tvoji naravi prilagojen nasvet pa je: Tisto, česar ne moreš narediti, bodisi prijazno zavrni bodisi sploh ne zavrni. Eno je poteza dobrega moža, drugo poteza dobrega kandidata. Kadar nas namreč prosijo za to, česar ne moremo obljubiti pošteno in brez škode zase - denimo, kakor če bi kdo prosil, naj prevzameva pravdo zoper kakega prijatelja, ga moraš vljudno zavrniti, tako da pokažeš na svojo tesno povezanost s tem prijateljem, da daš vedeti, kako težko ti je, in da ga prepričaš, da boš to popravil z drugimi rečmi.

46. Slišal sem, da je nekdo o govornikih, ki jima je predložil svojo pravdo, dejal, da so mu bile ljubše besede tistega, ki ga je zavrnil, kakor onega, ki je stvar sprejel. Tako se ljudi bolj pridobiva s pogledom in prigovarjanjem kot z uslugo in stvarjo samo. To je seveda sprejemljivo, malce težavno pa je priporočiti tebi, platoniku, tisto drugo zadevo, vendar bom upošteval tvoj položaj. Tisti namreč, ki jih zavrneš zaradi kake nujne dolžnosti, morejo vendarle oditi od tebe pomirjeni in prijateljsko razpoloženi. Tisti pa, ki jih zavrneš tako, da rečeš, da te ovirajo zadeve prijateljev ali pomembnejše ali poprej prevzete pravde, ti te zapustijo kot nasprotniki in si vsi mislijo, da bi imeli raje, da bi jim lagal, kakor jih zavrnil.

47. Gaj Kota²⁹, pravi umetnik v predvolilnem boju, je govoril: »Ponavadi sem obljubljal svoje usluge vsem, če le niso bile prošnje v nasprotju z dolžnostmi. Dejansko pa sem jih nudil samo tistim, za katere sem menil, da pomenijo najboljšo naložbo. Zato tudi nisem nikogar zavrnil. Pogosto se je namreč dogajalo, da se je pojavil kak vzrok, zaradi katerega tisti, ki sem mu ponudil pomoč, te sploh ni izkoristil, pogosto pa sem tudi sam ostal manj zaposlen, kot sem pričakoval. Polne hiše ne more imeti tisti, ki sprejema samo toliko obveznosti, kolikor se mu zdi, da jih lahko izpolni.

²⁹ *Caius Cotta*, rojen l. 124, prijatelj ljudskega tribuna Marka Livija Druza. Po njegovi smrti je moral v izgnanstvo, po Sulovi zmagi pa se je vrnil v Rim in začel bogato politično pot: l. 81 pretor, 75 konzul, kasneje tudi prokonzul v Galiji.

Po naključju se lahko zgodi ravno tisto, česar ne pričakuješ, tisto, za kar si bil prepričan, da imaš v rokah, pa zaradi kakšnega razloga propade. Najhujše, kar se lahko zgodi, je, da se ujezi tisti, ki si mu lagal. «

48. Če kaj obljubljaš, je to nedoločeno, kratkotrajno in zadene bolj malo ljudi. Če pa zavračaš ponudbe, se zagotovo nemudoma odtujiš od mnogih; tistih, ki prosijo za pomoč, je namreč veliko več, kot tistih, ki jo dejansko izkoristijo. In zato je bolje, da se nekateri izmed teh včasih jezijo nate na forumu, kot pa vsi neprestano pri tebi doma, zlasti ker so ljudje veliko bolj jezni na tiste, ki zavrnejo pomoč, kot na onega, pri katerem vidijo, da ga res ovira tehten razlog, drugače pa bi rad izpolnil obljubo, če bi le lahko.

49. In da se ne bi zdelo, da sem zašel od svoje razdelitve, ker na tem mestu razpravljam o ljudski plati predvolilnega boja: vztrajam pri tem, da pri vsem tem ne gre toliko za prijatelje kakor za priljubljenost pri ljudstvu. Čeprav je tukaj tudi nekaj s tega področja, kot je na primer vljudno odgovarjanje, vneta prizadevnost pri opravkih in težavah prijateljev, pa vendar na tem mestu govorim o sredstvih, s katerimi bi lahko pritegnil množico, in to tako, da bi bil tvoj dom poln še pred svitom, da bi pridobil mnoge že z upanjem na svojo zaščito, da bi od tebe odhajali bolj prijateljsko razpoloženi, kakor so prišli, in da bi najlepše govorice o tebi prišle na uho kar največ ljudem.

50. Spregovoriti je treba namreč o govoricah in tem posvetiti kar največ pozornosti. Kar je bilo povedanega v vsej dosednji razpravi, velja v enaki meri tudi za širjenje govoric. Govorniška slava, privrženost davčnih zakupnikov in viteškega stanu, naklonjenost plemenitih, veliko mladine okoli tebe, stalna prisotnost tistih, ki si jih branil, množica tistih, ki so očitno prišli iz municipijev v Rim samo zaradi tebe. Nadalje naj o tebi govorijo in menijo, da dobro poznaš ljudi, da jih prijazno nagovarjaš, da se vztrajno in s trudom poteguješ za konzulat ter da si vljuden in plemenit; naj bo tvoja hiša polna obiskovalcev že sredi noči, naj bo okoli tebe mnogo ljudi vseh stanov, naj bodo tvoji govori vsem v veselje, mnogim pa tudi v dejansko pomoč. Kar se da narediti s trudom, znanjem in marljivostjo, naj se naredi, vendar ne zato, da bi govorice po teh ljudeh dosegle ljudstvo, ampak zato, da bo ljudstvo samo deležno tega prizadevanja.

51. Mestne množice in naklonjenost tistih, ki vodijo ljudsko skupščino, si si že pridobil s tem, ko si hvalil Gnaja Pompeja, s tem, da si prevzel Manilijevo³⁰ pravdo in da si branil Kornelija.³¹ Spodbuditi morava

³⁰ *Caius Manilius*, ljudski tribun l. 66. Predlagal je zakon, da bi Pompej dobil vrhovno poveljstvo v boju s pirati (*lex Manillia*), naslednje leto pa je bil obtožen zaradi korupcije (*de pecuniis repetundis*); Cicero ga je uspešno branil.

³¹ *Caius Cornelius*, tribun l. 67. L. 66 so ga obtožili, ker ni upošteval ugovora svojega kolega zoper predlog nekega zakona. V tem primeru ga je Cicero uspešno branil in si tako pridobil simpatije ljudstva.

tisto, česar do sedaj ni imel še nihče - vsaj ne tako, da bi obenem užival tudi naklonjenost uglednih ljudi. Doseči morava tudi, da bodo vsi vedeli, da je Gnaj Pompej povsem na tvoji strani in da se tvoj uspeh na volitvah zelo ujema z njegovimi načrti.

52. Navsezadnje poskrbi, da bo celotna kandidatura polna blišča, sijajna, brezhibno izpeljana in povšeči ljudstvu. Doseže naj največjo pozornost in ugled in po možnosti poskrbi, naj o tvojih tekmeceh pricurjajo na dan govornice o zločinu, razuzdanosti ali podkupovanju - kar se tudi res ujema z njihovimi navadami.

53. Pri tej kandidaturi pa moraš biti kar najbolj pozoren tudi na to, da se bo država od tebe nadejala dobrega in bo imela o tebi ugodno mnenje. Kljub temu se v času volilnega boja niti v senatu niti v skupščini ne smeš opredeljevati o zadevah državnega pomena. Tega se moraš res držati, tako da bo lahko senat presodil, da boš branil njegovo oblast, da bodo rimski vitezi, neoporečni možje³² in bogataši iz tvojega dosedanega življenja spoznali, da si vneto prizadevaš za mir in blaginjo in da bodo množice glede na to, da si se z govori v ljudski skupščini ali na sodišču postavil na stran ljudstva, dojele, da ne boš pozabil na njihove koristi.

54. Vse to mi je prišlo na misel glede dveh (izmed tistih treh) premislekov, ki jih moraš imeti pred očmi vsak dan ob odhodu na forum: »Novinec sem.« »Potegujem se za konzulat.« Kot tretje ostaja samo še: »To je Rim.« To mesto je sestavljeno iz mnogih ljudstev, v njem je veliko pasti, prevar in zločinov vseh vrst, v njem je treba prenašati predrznost, svojeglavost, škodoželjnost, prevzetnost, sovraštvo in nadležnost mnogih. Tisti, ki se znajde med takšno množico ljudi, s tako različnimi in številnimi slabostmi, nedvomno potrebuje veliko preudarnosti in spretnosti, da se lahko izogiba podtikanju, slabemu glasu in prevaram ter da se edini prilagodi tako peštrim navadam, govoricam in nagnjenjem.

55. In zato še in še vztrajaj na poti, ki si jo izbral, in bodi bleščeč govornik! Tako je mogoče v Rimu zadržati in pridobiti ljudi, pa tudi odvrniti od tega, da bi te ovirali in ti škodovali. In ker je največja napaka naše države to, da ponavadi pozabi na vrlino in dostojanstvo, če se pojavi podkupovanje, si prav tu prizadevaj, da se dobro spoznaš. To pomeni: zavedaj se, da lahko prav ti sokandidatom naženeš v kosti največ strahu pred sodnimi preiskavami in procesi. Poskrbi, da bodo vedeli, da jih nadzoruješ in opazuješ. Ustrašili se bodo tvoje doslednosti, ugleda in vpliva v govorništvo, še bolj pa naklonjenosti vitezov do tebe.

56. Vendar tega sokandidatom po mojem ni treba kazati tako, kot da bi že pisal obtožnice, temveč tako, da boš že z njihovim strahom laže dosegel ravno isto, za kar se trudiš. Odkrito pa si z vsemi močmi in spretnostmi prizadevaj, da bova to, za kar se potegujeva, tudi dosegla. Po mojem ni

³² V lat. je uporabljen izraz *viri boni*, ki zaznamuje pripadnike stranke optimatov.

nobena skupščina tako umazana od podkupovanja, da se ne bi nekaj centurij iz hvaležnosti do tebe odreklo svojim ljudem, čeprav so jim sicer zelo blizu.

57. Če bova torej pazljiva, kot je v tako pomembni stvari tudi potrebno, če tiste, ki so nama naklonjeni, spodbudiva h goreči vnemi, če vsakemu izmed najinih vplivnih privrženecv določiva svojo nalogo, če sokandidate opozoriva na možnost sodne preiskave, posrednikom vzbudiva strah in podkupovalce nekako zadrživa, lahko s tem doseževa, da sploh ne bo prišlo do podkupovanja ali pa da to ne bo nič zaleglo.

58. Vse to so stvari, o katerih sem menil, da jih sicer ne poznam bolje kakor ti, vendar jih glede na tvojo prezaposlenost lažje zberem na enem mestu in ti natančno popisane pošljem. Čeprav so bile zapisane tako, da ne bodo koristile vsakomur, ki se poteguje za častne službe, temveč pravzate in tvojo kampanjo, mi vendarle povej, če se ti bo zdelo, da je treba kaj spremeniti ali sploh izbrisati, ali pa če sem kaj izpustil. Želim si namreč, da bi ta mali priročnik za volilno kampanjo veljal za popolnega v vseh pogledih.